

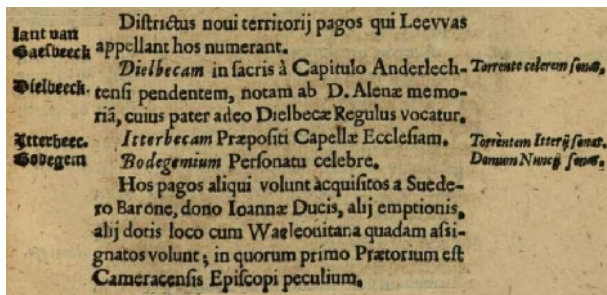

Heemkring BKW – Sint-Martens-Bodegem

Bodegem in vroegere tijden nr. 11 – 2018

Het personaat van Bodegem.

De Brabantse historicus en professor van de Universiteit van Leuven, Joannes Baptist Gramaye (1579-1635), kon in zijn befaamd drukwerk over oudheden uit het illustere hertogdom Brabant slechts drie woorden spenderen aan het kleine Bodegem: *Bodegemium Personatu celebre*.¹

Het verwondert uiteraard dat deze hooggeleerde zo weinig wist te vertellen over Bodegem: geen woord over de mooie kerk of de ingewikkelde feodale geschiedenis, maar enkel en alleen een korte notitie om haar personaat te roemen. Aan wat heeft dit inmiddels volledig weg getaand instituut haar (voor velen wellicht onbekende) beroemdheid te danken? En wat is eigenlijk een personaat?

Een personaat betreft een zo goed als vergeten kerkelijke instelling waarmee in sommige parochiën de benoeming van een parochiepriester werd geregeld. De oorsprong van een personaat verschilt van plaats tot plaats. Voor een landelijke stichting als deze te Bodegem overweegt

de mening dat het een overblijfsel uit het eigenkerkenwezen zou zijn, namelijk een nogal duister gevolg van de wijze van oprichting van de parochiekerk. Niet zelden deed het prijzenswaardige initiatief ter stichting van een eigenkerk het recht om de bedienaar te benoemen in lekenhanden verzeilen. Spijts de kerkelijke hervormingen uit de 11e en 12e eeuw daaromtrent al heel wat op orde hadden gesteld, bleven in sommige dorpen de oude verworvenheden toch hardleers voortbestaan. Dit lijkt ook in Bodegem het geval geweest. Denk maar aan de inkomsten uit de tiendeheffing die in 1277 nog voor een derde deel toebehoorden aan de toenmalige dorpsheer, Wouter van Bodegem.² Gesteund door zijn suzerein, de hertog van Brabant, en met de pauselijke zegen, slaagde de ridder er zelfs in de tiende tegen klinkende munt aan het Brusselse Sint-Jans-hospitaal te verkopen. Voordien moet er zelfs al een gedeelte van de Bodegemse tiende zijn gefeodaliseerd, wat aanleiding heeft gegeven tot een zogenoemde *leentiende*. Die zal tot het einde van het *Ancien Régime* volkomen rechtsgeldig blijven voortleven onder de benaming *Tiende van Fabri*, genoemd naar de familie Fabri die ze vanaf omstreeks de 16e eeuw via de heer in Bodegem in achterleen hield van het Leenhof van Dongelberg, op zijn beurt een achterleen van de hertogen van Brabant.

¹ Gramaye J.B., 'Bruxella cum sui comitatu', *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae* (Brussel 1606) 35.

² Van Droogenbroeck F. J. en Van Rossem P., *Van Franken tot Bourgondiërs* (1997) 191-196.

Het Personaatsgoed op de landkaart van het Sint-Janshospitaal (Archief OCMW-Brussel). Het fameuze Personaatshof is gelegen aan de opvallende knik in de straat in de richting van de kerk. Deze knik werd later nog uitgesproken door de aanleg van de huidige Bodegemstraat, eertijds Brusselstraat, maar voordien gewoonlijk Personaatstraat genoemd.

De macadambaan die in de zeventiger jaren van vorige eeuw werd aangelegd, loopt diagonaal overlans het perceel nr.4 van het Personaatsgoed, vanaf het Personaatshof naar de ingang van het kasteeldomein dat op bovenstaande kaart 'het goet van Broeckman' wordt genoemd.

De beneficiant en vruchtgebruiker van het personaat is de zogenaamde *persona personatus*. Het recht om de parochiepriester aan te duiden (het zogenoemde *collatierecht*) vormt nochtans zijn eerste geestelijke bevoegdheid. Dit recht mocht hij uitoefenen *sine cura animarum*, d.w.z. zonder verplichting om de plaatselijke zielenzorg op zich te moeten nemen.³ Een personaat werd gewoonlijk dan ook opgedragen aan een seculier kanunnik, dus niet noodzakelijk een priester, zij het wel een geestelijke die de lagere wijdingen had ontvangen. Vanuit canoniek oogpunt stond er voor de betrokken kapittelheer zelfs niets in de weg om er een lekenactiviteit, ja zelfs een huwelijksleven op na te houden.

Het personaat van Bodegem zou doorheen de eeuwen echter niet zoveel belangstelling hebben genoten indien er ook niet een belangrijk financieel voordeel aan verbonden was. Het personaatsbezit verschilt trouwens van plaats tot plaats, afhankelijk van de goederen die er van oudsher door de oprichters aan verbonden waren. Te Bodegem omvatte het personaat meer bepaald het vrucht-

gebruik van een landbouwareaal dat in zijn oorspronkelijke omvang zowat 27 bunder besloeg. Daarin zat tevens de uitbating van een pachthoeve begrepen die te Bodegem bekend staat als het *Personaatshof*, soms ook het *Kapittelhof* genoemd. Het domein had bovendien een allodiaal statuut: het werd als een geestelijk goed beschouwd, dat geen deel uitmaakte van de heerlijkheid. De teelten uit dit domein waren vrij van de tiendeheffing, met uitzondering van één derde deel dat aan de pastoor toekwam.

Onder het bisdom Kamerijk.

Zoals bekend, behoorde Bodegem tot 1559 tot het bisdom Kamerijk. Het personaat maakte tijdens deze periode deel uit van een prebende van het Kamerijks Sint-Gorikskapittel. De instelling was gevestigd in de befaamde Onze-Lieve-Vrouwekathedraal en dankt zijn ontstaan aan de in 594 opgerichte Sint-Goriksabdij. Ten tijde van de Noormannen werd het klooster echter tot de grond toe verwoest, waarna haar bezittingen in 947 door de Duitse keizer Otto I aan bisschop Fulbert van Kamerijk (†956) werden overgedragen. Het toen opgerichte seculier kapittel telde 40 kanunniken, inbegrepen een proost, een deken en een scholaster.

³ Verbesselt J., *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw I*, 270-273.

Onder de pausen die tussen 1309-1377 te Avignon waren gevestigd, werd er nauwlettend op toegezien dat geestelijke goederen niet in lekenhanden terecht kwamen. Beneficianten zoals deze van het personaat van Bodegem werden tijdens deze periode aangesteld bij middel van een supplek. Het betreft eigenlijk de pauselijke goedkeuring van een verzoekschrift dat uitging van een aantal hogere geestelijken die hun voorspraak aan de benoeming van de voorgedragen persoon verbonden. Niet zelden vermeld de supplek ook de autoriteit waar de beneficiant zou tewerkgesteld worden, bijvoorbeeld als kapelaan of raadgever in dienst van een bisschop of een koning, die in het voorkomend geval het verzoek mee onderschreven.

De paus verleende de kandidaat het vruchtgebruik over het geestelijk goed voor de duur van zijn leven. Hij bevestigt doorgaans ook dat het ambt *sine cura* (zonder zielenzorg) mocht worden uitgeoefend en somt de reeks beneficiën op die de begunstigde niettegenstaande de nieuwe benoeming mocht behouden. Het was trouwens niet ongebruikelijk dat de begunstigde kanunniken meerdere van dergelijke prebenden cumuleerden.

De spelling van onze dorpsnaam wordt in de pauselijke supplieken niet zelden verbasterd, wellicht als gevolg van de fonetische overbrenging door Italiaans- of Franstalige scribenten. Zo vindt men *Boudeguien* in 1317, *Bodingyn* in 1324, *Beedeghem* en *Bodeghen* in 1371, nogmaals *Bodeghen* in 1377, *Bodeghem* in 1378, *Boedeghem* in 1393 en *Buedeghem* in 1429. Het verband met de prebende in het Sint-Gorikskapittel staat echter vast en de situering binnen het bisdom Kamerijk verzekert dat het steeds om het Brabantse Bodegem gaat.

De vroegste vermelding van een houder van het personaat van Bodegem betreft **Jacobus de Labro**.⁴ De geestelijke was als kanunnik verbonden aan het kapittel van

⁴ Fayen A. R., *Lettres de Jean XXII (1316-1334): textes et analyses* (1908) pag. 472 nr.1276 (13 januari 1324): (...) *conferant magistro Henrico de Geldonia, (...) personatum de Bodingyn, Cameracensis diocesis, apud Sedem apostolicam vacantem ex eo quod Bonifacius papa VIII Jacobum de Labro de dicto personatu et aliis beneficiis privavit.*

Chartres, maar stond eigenlijk in dienst van de Franse koning Filips de Schone (1285-1314). Hij is weliswaar de oudst bekende *persona personatus* voor Bodegem, maar dit sluit niet uit dat de instelling al veel vroeger bestond.

Vermeldenswaardig is dat Jacobus de Labro in 1297 het slachtoffer werd van partijdigheden rond de pausverkiezing. Het Bodegems personaat werd hem dan namelijk door paus Bonifacius VIII (1294-1303) ontnomen, blijkbaar als gevolg van een protestbrief die Jacobus op 10 mei 1297 had meeondertekend, doch waarbij Bonifacius bij zijn kandidatuur voor het pausschap werd afgeschilderd als een usurpator van de Heilige Stoel. De aantijgingen werden wellicht ingefluisterd door de Franse koning die een andere kandidaat voor het pausschap op het oog had en trouwens via nog andere clerici, onder meer uit Reims, Rouen, Embrun en Senlis, oppositie liet voeren tegen Bonifacius VIII. De straf voor Jacobus de Labro was echter niet mals, want wegens zijn tegenstand werd hij geëxcommuniceerd, met het verlies van zijn prebenden tot gevolg.

Voor Bodegem volgt dan een periode van ongeveer 20 jaar (1297-1317) dat het personaat onder het pauselijk gezag schijnt gevestigd. Daardoor zou het eerst onder paus **Bonifacius VIII** (1294-1303) geressorteerd hebben, vervolgens onder de zaligverklaarde **Benedictus XI** (1303-1304), nadien onder **Clemens V** (1305-1314) en mogelijk zelfs korte tijd onder **Johannes XXII** (1316-1334).

Op 30 mei 1317 gaat het personaat van Bodegem over op kanunnik **Johannes de Meribleno**.⁵ Paus Johannes XXII vestigt

⁵ Fayen A. R., *Lettres de Jean XXII (1316-1334): textes et analyses* (1908) pag. 123 nr. 352 (30 mei 1317): **Johanni de Meribleno** [reg. Vat.: *Metibleno?*] *confetur canonicatus ecclesie Meldensis, sub expectatione prebende integre et non sacerdotalis ac dignitatis vel officii, consideratione Ludovici, primogeniti comitis Claromontensis, non obstante quod in ecclesia S. Gaugerici Cameracensis canonicatum et prebendam, ac personatum de Boudeguien, Cameracensis diocesis, obtinet. Apostolice Sedis ... Dat. Avin. 3 kal. Junii anno I. In e.m. S. Germani de Pratis Parisiensis et S. Genovese Parisiensis monasterium abbatibus ac perposito S. Gaugerici Cameracensis.*

hem die dag in het kathedraalkapittel van Meaux, gelegen op ongeveer 40 km ten oosten van Parijs. Hij verkrijgt deze gunst bovenop een prebende die hij al eerder bezat in het Kamerijkse Sint-Gorikskapittel. We vernemen ook dat de prebende werd verleend op aanbeveling van Louis I van Bourbon en Clermont-en-Beauvaisis (1279-1341), in Vlaanderen beter gekend als de vluchtende commandant van de Franse achterhoede tijdens de Slag van de Gulden Sporen (1302). Johannes de Meribleno was daarnaast ook verbonden aan de abdij van Saint-Germain-des-Prez en het Sint-Genovevasklooster te Parijs.

De volgende beneficiant van het personaat van Bodegem is de beroemde keizerlijke protonotarius en rechtsgeleerde **Hendrik van Geldenaken**.⁶ Hij ontving de Sint-Goriks-prebende op 13 januari 1324 en behield ze tot aan zijn dood op 2 februari 1352. Voor zijn omstandige biografie verwijzen we naar een vorige bijdrage.⁷

Op 9 april 1352 wordt **Raymond d'Arnac** benoemd als *persona* voor Bodegem.⁸ Hij was afkomstig uit het bisdom Limoges en verkreeg al op 28 mei 1348 een positie

van kanunnik en scholaster te Mechelen.⁹ Vervolgens ontving hij ook prebenden te Coïmbra (in Portugal) en in de kerk van Palma in het bisdom Narbonne.

In 1377 krijgt de Parijzenaar **Guillelmus de Atainvilla** (mogelijk genoemd naar Hatainville in Normandië) het personaat toegewezen.¹⁰ Op 11 januari 1371 benoemt de paus hem al tot kanunnik van het Heilig Kruiskapittel te Kamerijk, wanneer hij al in het bezit blijkt van een prebende van het Sint-Gorikskapittel. Het personaat van Bodegem wordt hem nochtans pas bevestigd op 20 mei 1377, wanneer hij tegelijk een bijkomende prebende ontvangt in het Kamerijks Heilig Kruiskapittel.¹¹ In 1378 wordt hij aangeduid als kapelaan van kardinaal Petrus van Sint-Eutacius, ook bekend als Pierre Flandrin.¹² Guillelmus wordt ook geciteerd als *praeceptor* van Sint-Antonius te Maastricht en is er blijkbaar leraar aan de kapittelschool. Zijn benoeming werd gesteund door een verwante: Guillaume de la Jugée, in 1342 kardinaal van de H. Maria in Cosmedin en in 1368 kardinaal van Sint-Clemens.

Op 24 mei 1393 gaat Guillelmus de Atainvilla over tot een ruil van zijn prebende in het Sint-Gorikskapittel, inbegrepen het personaat van Bodegem. In de plaats wordt hij kanunnik in het Heilig

⁶ Fayen A. R., *Lettres de Jean XXII (1316-1334): textes et analyses* (1908) pag. 472 nr.1276 (13 januari 1324); *S. Auberti Cameracensis et Viconiensis ac S. Johannis Valencinensis, Cameracensis et Atrebatensis diocesis, monasteriorum abbatibus mandatur quatenus conferant magistro Henrico de Geldonia, clerico Caroli, regis Francie* [= Karel IV de Schone (1322-1328)], *et Johannis, regis Boemie* [= Jan de Bline, koning van Bohemen, †1346], *ac Marie, regine Francie* [= Maria van Luxemburg, koningin van Frankrijk 1305-1324], *personatum de Bodingyn, Cameracensis diocesis, apud Sedem apostolicam vacantem ex eo quod Bonifacius papa VIII Jacobum de Labro de dicto personatu et aliis beneficiis privavit, non obstante quod dictus Henricus in S. Martini Leodiensis et S. Gertrudis Nivellensis ac S. Waldetrudis de Montibus in Hanonia ecclesiis canonicatus et prebendas, ac personatum de Gele, Cameracensis et Leodiensis diocesis, obtinet, et super canonicatu et prebende ecclesie Cameracensis litigat. Illis libenter. Dat Avin. Idibus januarii anno 8.*

⁷ Van Droogenbroeck F. J., *Hendrik van Geldenaken, persona personatus van Bodegem*. Bodegem in vroegere tijden 10 (2018).

⁸ Berlière U., *Suppliques d'Innocent VI (1352-1362): Textes Et Analyses* (1911) pag.614.

⁹ Berlière U., *Suppliques d'Innocent VI (1352-1362): Textes Et Analyses* (1911) pag.356 nr. 1338.

¹⁰ Tihon C., *Lettres de Grégoire XI (1371-1378): Textes et analyses I* (1958) pag. 59 nr. 86: **Guillelmo de Atainvilla confertur canonicatus ecclesie S. Crucis Cameracensis sub expectatione prebende, consideratione Guillelmi, S. Clementis presbiteri cardinalis, pro dicto Guillelmo, familiari suo, supplicantis, non obstante quod canonicatum et prebendam ecclesie S. Gaugerici Cameracensis et personatum de Bodeghen, Cameracensis diocesis obtinet.**

¹¹ Tihon C., *Lettres de Grégoire XI (1371-1378): Textes et analyses III* (1975) pag. 448 nr. 3900 (20 mei 1377): **Guillermo de Atainvilla, canonicatum et prebendam ecclesie S. Gaugerici Cameracensis necnon personatum de Bodeghen Cameracensis diocesis, obtinenti, formatur prebenda ecclesie S. Crucis Cameracensis (...).**

¹² Hanquet K., *Documents relatifs au Grand Schisme. Suppliques de Clément VII (1378-1379) I* (1924) pag. 81 nr.274 en II (1930) pag. 44-45 nr.146 (15 november 1378).

Kruiskapittel. De begunstigde van het Bodegemse personaat wordt ditmaal de Gelderse rechtsgeleerde **Henricus de Bylant**.¹³ Hendrik van Bylandt (1350-1405) staat tijdens de periode van het Westerse Schisma bekend als een belangrijk medestander van tegenpaus Clemens VII (1378-1394). Aan deze vriendschap dankt hij de positie van proost van het Sint-Servatiuskapittel te Maastricht, evenals een zetel in de kapittels van Utrecht, Keulen, Kranenburg en Amiens.

We hebben niet kunnen achterhalen wie na de dood van Hendrik van Bylandt op 14 januari 1405 in het personaat van Bodegem heeft opgevolgd. Pas op 27 november 1429 staat de instelling opnieuw in de belangstelling. Op vraag van de bisschop van Kamerijk, Jan van Gavere (1412-1439), wordt dan voorgesteld om ten gunste van **Anselmus Fabri** (Anselm Smeets uit Breda, †1449), die toen al *persona* van Halle was, het personaat van Bodegem samen te voegen met dat van Halle, Geel en Wambeek. Aldus trachtte men voldoende geldmiddelen te verzamelen voor de oprichting van een nieuw kapittel in de kerk van Halle.¹⁴ In 1429 wordt het collatierecht te Bodegem echter uitdrukkelijk aan de bisschop van Kamerijk toegewezen, wat zou betekenen dat de benoeming van de pastoor enkel nog door de bisschop werd bepaald, dus zonder de gebruikelijke

tussenkomst van de *persona personatus*. Uit deze periode zijn ons echter geen titularissen van het Bodegemse personaat bekend. Men betwijfelt trouwens dat het voorgestelde arrangement ten voordele van Anselmus Fabri wel ooit werd uitgevoerd.

Van Kamerijk naar Mechelen.

Met de inrichting van de nieuwe bisdommen wordt op 12 mei 1559 ook het aartsbisdom Mechelen gegrondvest, meer bepaald ten gunste van de beruchte **Antonius Perrenot de Granvelle** (1561-1586). Met een bul van paus Gregorius XIII wordt in 1576 het personaat van Bodegem overgeheveld van het vroegere bisdom Kamerijk naar het nieuwe bisdom Mechelen. Het personaat bevindt zich dan onder de talrijke beneficiën die aan Granvelle ten persoonlijke titel werden toegekend.¹⁵ Het heeft er trouwens alle schijn van dat de aartsbisschop aanvankelijk de inkomsten van het personaat voor zichzelf heeft gehouden. Pas na diens dood (of mogelijk iets vroeger bij zijn vertrek uit Mechelen in 1583/1584) blijkt het personaat opnieuw te worden toevertrouwd aan een individueel kanunnik.

Zo zien we tussen 1591-1613 een zekere **Theodoricus van der Borgh**t die als *persona personatus* fungeert. In de verslagen van de dekenij Sint-Pieters-Leeuw vinden we over hem toegelicht dat het om een edelman uit Mechelen gaat en dat zijn moeder er eveneens woonachtig was.¹⁶ Theodoricus wordt op 30 december 1591 (dus tijdens de periode van *sedes vacat* van het aartsbisdom tussen 1589-1595) benoemd door vicaris-generaal Mattheus Hovius. Volgens dezelfde bron was het personaat van Bodegem vrijgekomen door het ontslag van **Guillielmus Buyssegem**, meer bepaald als gevolg van onderhandse omwisselingen met andere kanunniken.¹⁷ Vermoedelijk komt laatstgenoemde dan ook in

¹³ Nelis H., *Documents relatifs au Grand Schisme. Suppliques et lettres de Clément VII, tome III (1379-1394)* (1934) 764 nr. 2351 (1393, 24 mei): **Henrico de Bylant**, *bac. in leg., pape famil., can. eccl. Cameracens., persona de Boedeghem, Cameracen. dioc., providetur de can. et preb. eccl. S. Gaugerici Cameracen. vac. per permutationem Guillermi de Actavilla*.

Ibidem, 764 nr. 2353 (24 mei 1393): **Guillermo de Actavilla**, *can. eccl. S. Gaugerici Cameracen. et persona de Boedeghem, Cameracen. dioc., providetur de can. eccl. Cameracen., vac. per permutationem Henrici de Bylant, pape familiaris, factum per procuratorem Thomam Audenmarckt, non obst. quod idem Guillermus can. et preb. eccl. S. Crucis Cameracen. obtinuat*.

¹⁴ Dubrulle H., 'Suppliques du pontificat de Martin V (1417-1431)', *Recueil de la Société d'études de la province de Cambrai* 6 (1922) 138-141 (nr.186). Everaert L. 'Du projet d'érection d'un chapitre collégial en l'église de Hal', *Annales du Cercle archéologique d'Enghien* 2 (1883) 118-119.

¹⁵ Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen (hierna afgekort als AAM), Kapittel nr.71 Granvelle-Hauchinius-Alanus, nrs. 342 (los stuk).

¹⁶ AAM, zie Visitaties Sint-Pieters-Leeuw.

¹⁷ AAM, reg. 2, visitaties 1591, fol. 200v-201r.

aanmerking als beneficiant voor de periode 1583/1584-1591.

Tijdens deze ietwat verwarde periode is er langs de dekenale visitatieverslagen nog een andere *persona* bekend. In 1595 vermeldt men een zekere *Dominus Drinckweert*. Vermoedelijk heeft deze korte tijd het personaat van Theodoricus van der Borcht overgenomen.

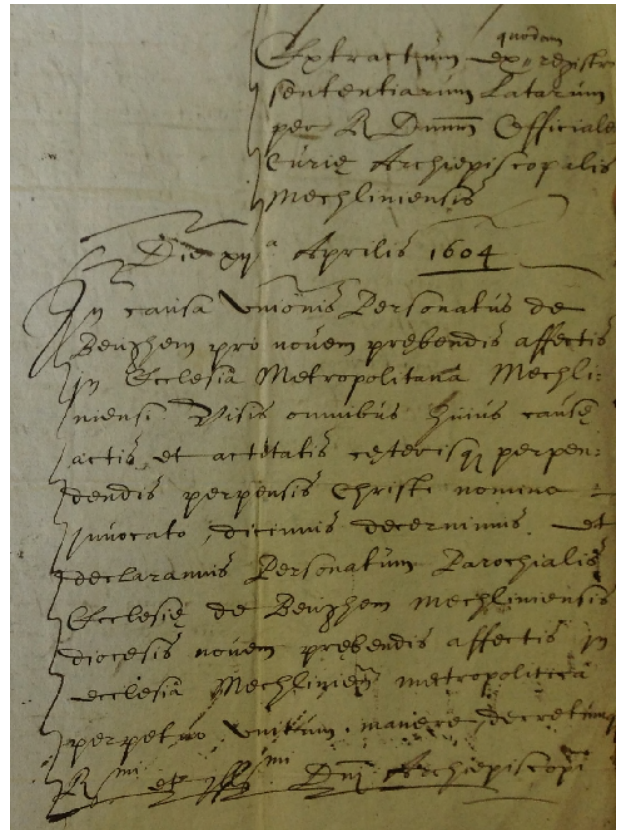
Onder de kanunniken-gradueel.

Personaten werden wel eens misbruikt uit puur geldgewin en kwamen niet zelden leken ten goede, overignens zonder enige voeling voor de plaatselijke zielenzorg, laat staan blijken van sociale dienstvaardigheid. Dit is ook één van de redenen waarom het voortbestaan van personaten werd gevisieerd door de hervormingen van het Concilie van Trente (1545-1563). Sindsdien mochten personaten alleen nog worden waargenomen door geestelijken aan wie bovendien een minimum leeftijd werd opgelegd.

Omstreeks dezelfde tijd wordt het bisdom Mechelen een organisatorische wijziging opgelegd als gevolg van de bul *Ex injuncto nobis* van paus Pius IV. Op 11 maart 1560 had de kerkvorst namelijk beslist dat er in het Mechelse kathedraalkapittel negen prebenden zouden worden gereserveerd aan kanunniken met de universitaire titel van magister of licentiaat. Drie prebenden moesten worden voorbehouden aan gegradueerden in de theologie, drie voor gegradueerden in het canoniek recht en drie voor edelen uit het bisdom.¹⁸ Het college van deze negen geprivilegieerde kapittelheren noemde men te Mechelen sindsdien de *canonici graduati* of kanunniken-gradueel.

Voor het levensonderhoud van deze hoogwaardige posities dienden vanzelfsprekend de nodige budgetten gevonden te worden. In dit kader beslist de officiaal van het aartsbisschoppelijk hof op 12 april 1604 dat de opbrengst van het personaat van Bodegem voortaan zou

verenigd worden met de negen prebenden van de kanunniken-gradueel.¹⁹

Het heeft echter tot in 1614 geduurd vooraleer deze beslissing effect heeft gesorteerd. De verbintenissen van de lopende prebenden dienden immers gerespecteerd, met als gevolg dat men het wegvallen diende af te wachten van de laatste individuele beneficiant van het Bodegemse personaat, Theodoricus van der Borcht. Van dan af zullen de opbrengsten uit het personaat niet meer aan een afzonderlijk kanunnik worden toegewezen, maar worden de inkomsten boekhoudkundig verdeeld over de negen *canonici graduati*.

De kanunniken-gradueel hadden wellicht nog minder voeling met Bodegem dan hun voorgangers, laat staan dat zij zich op één of andere manier met de plaatselijke bevolking hebben ingelaten. Het collatierecht dat van oudsher de hoofdzaak uitmaakte van het instituut van het personaat (d.w.z. de benoeming van de pastoor van Bodegem), bleef een privilege dat uitsluitend aan de aartsbisschop

¹⁸ Miraeus A., *Opera Diplomatica et Historica* I, 614. Laenen J., *Histoire de l'église métropolitaine de Saint-Rombaut à Malines* I (Mechelen 1919) 251.

¹⁹ AAM, Kapittel nr. 32, Canonici Graduati I nr.135 (diverse bescheiden van het personaat Bodegem).

toekwam of tijdens periodes van *sedes vacat* aan de vicaris-generaal.

De economie achter het personaat.

Afgezien van het collatierecht waren er aan het personaat van Bodegem substantiële opbrengsten verbonden, voortkomend uit een omvangrijk landbouw-areaal. Onder het Sint-Rombautskapittel werd het geschat op een oppervlakte van 22 bunder. Bij de vrij nauwkeurige landmetingen uit 1712-1713 had het domein een oppervlakte van 22 bunder en 331 roeden (ongeveer 28,53 hectare). Daarin zat bovendien de uitbating van

een pachthof vervat, plaatselijk bekend als het *Personaatshof* of het *Kapittelhof*.

De verpachting van het uitgestrekte domein bracht jaarlijks een aanzienlijke geldsom op. In de zogenaamde *pouillés* van het bisdom Kamerijk (lijsten met de jaarlijkse opbrengst van kerkelijke instellingen) staat omstreeks de 12e eeuw het personaat van Bodegem nog aan 20 pond (of 120 gulden) gewaardeerd. Als gevolg van de geldinflatie, maar ook dankzij de toenemende efficiëntie van de landbouw zal dit geldbedrag doorheen de eeuwen aanzienlijk toenemen.

De landkaart van het Sint-Janshospitaal uit 1712 laat perfect de oorspronkelijke omvang van het Personaatsgoed tot uiting komen.

Ten noorden van de kerk merkt men dat de oorspronkelijke grenslijn moet gevormd geweest zijn door de recht lopende noordelijke perceelgrens van de grondstukken nummers 22, 23 en 24 van het veld Sollevelt (linksboven, respectievelijk 100, 65 en 136 roeden). Oostwaarts vervoegt zich daarbij het nr. 16 van het veld Hertbempt (753 roeden).

De kerk en het omliggende kerkhof (ongeveer 100 roeden groot) waren aanvankelijk omsloten door het Personaatsgoed. Dit duidt erop dat de bouw van de Sint-Martinuskerk mag toegeschreven worden aan een initiatief dat uitging van het bisdom Kamerijk.

Ten oosten en ten zuiden van de kerk voltooiën de percelen nummers 10 tot 14 van het Broeckmansgoed de oorspronkelijke omvang van het domein, d.w.z. inbegrepen het perceel van de pastorij op nr. 14 (154 roeden) en de nummers 10 tot 13 (respectievelijk 149, 69, 68 en nogmaals 68 roeden) aan de Kerkberg. Bovenop de sinds de 16e eeuw gekende omvang van het Personaatsgoed zouden er dus nog 1562 roeden (of 3 bunder en 362 roeden) deel hebben uitgemaakt van het oorspronkelijke areaal, namelijk 1054 roeden gelegen ten noorden van de kerk, 508 roeden ten zuiden ervan en het kerkhof zelf dat ongeveer 100 roeden beslaat.

De oorspronkelijke oppervlakte van het domein zou bijgevolg 26 bunder en 393 roeden hebben bedragen (afgerond 33,73 hectare).

Uit de Kamerijkse periode is er voorlopig slechts één pachter bekend en dit dan nog door een toevallige vermelding bij de verkoop van een aanpalende boomgaard op 26 april 1560.²⁰ Het handelt om **Dierick van Droogenbroeck** (overleden kort voor 1577), doch we konden niet achterhalen onder welke voorwaarden hij het personaatsgoed in pacht hield.

Over de evolutie van het pachtgeld zijn we pas goed ingelicht tijdens de periode onder het Sint-Rombautskapittel.²¹

Pachter **Philips de Pauw** betaalt tussen 1671-1679 voor 23 bunder en 1 dagwand landbouwgrond en 3 dagwand weide, 375 gulden per jaar. Voor de jaren 1680 tot 1682 wordt dit verhoogd tot 400 gulden. Philips de Pauw diende aan de pastoor van Bodegem bovendien tiende af te dragen, dit ten bedrage van 60 gulden per jaar. Vermits de pastoor in de tiende een derde deel genoot, zou dit betekenen dat de bedrijfsopbrengst niet minder dan 1800 gulden bedroeg of 4,5 maal het pachtgeld. Het laatste pachtcontract van Philips de Pauw liep tot 1695 over 22 bunder. Hierop betaalde hij 22 gulden en 10 stuivers per bunder, wat neerkomt op een jaarlijks pachtgeld van 495 gulden.

Vanaf 1695 wordt de uitbating toegewezen aan **Adriaan Schoonjans** (1647-1722), gehuwd met Margaretha van Dievoet (1649-1716). Hij lost daarvoor jaarlijks 370 gulden af aan het kapittel. Het pachtgeld bedraagt opmerkelijk minder dan bij zijn voorganger, waarop Schoonjans bovendien in 1711 een korting van 70 gulden wist te bedingen. De reden moet gezocht worden in de rampzalige veldschade als gevolg van de Negenjarige Oorlog (1688-1697) tussen de Liga van Augsburg en de Franse koning Lodewijk XIV. De wreedaardige passages van de legerbendes van François de Neufville, beter bekend als maarschalk de Villeroy, teisteren daarbij onze streken. Ook de vorige pachter werd al door de zinloze vernielzucht en geldafpersingen van de Fransen getroffen. Op 12 maart

1697 ziet men Philips de Pauw nog corresponderen met Mechelen over de teruggave van 9 gulden per bunder waartoe hij door de Franse bezetter gedwongen werd te betalen.

Vanaf 1733 wordt de pacht toegewezen aan **Petrus Schoonjans** (1686-1775), zoon van voorgenoemde Adriaan en gehuwd met Maria Fasseel (1690-1775). Daarvoor diende Petrus jaarlijks 500 gulden af te dragen. In 1749 wordt de pacht zelfs verhoogd tot 550 gulden.

In 1758 wordt Petrus opgevolgd door zijn zoon **Carolus Schoonjans** (1731-1812). Tot in 1771 vereffent hij jaarlijks nog steeds 550 gulden, maar vanaf 1772 diende hij een verhoging tot 570 gulden te aanvaarden. Het Oostenrijkse tijdperk bracht voor onze streken immers een zeer welvarende periode, wat zich veruitwendigde in betere veldopbrengsten, maar ook hogere huurprijzen. In 1778 bereikt het pachtgeld al 612 gulden en als gevolg van een nieuw contract in 1786 wordt er 740 gulden en 5 stuivers overeengekomen. De laatste inschrijving in de boekhouding van het kapittel betreft het jaar 1790, wanneer 752 gulden en 5 stuivers voor de pacht wordt gerekend.

Men mag dus gerust stellen dat met de verpachting van het Personaatsgoed aanzienlijke geldbedragen waren gemoeid. Wellicht schuilt hierin ook de ware reden waarom J. B. Gramaye omstreeks 1600 het personaat van Bodegem met het epitheton van beroemdheid heeft bedacht. Die appreciatie geldt in het bijzonder voor kapittelheren die dankzij het personaat van Bodegem hun loopbaan konden financieren, hetzij in een universitaire leerstoel, hetzij onder vorm van een studiebeurs in de theologie of de rechten, hetzij als door de Kerk uitgestuurde raadgevers voor hoogadellijken en geestelijke grootwaardigheidsbekleders.

De beroemdheid van het Bodegemse personaat waarop Gramaye zinspeelt, is dus veeleer te begrijpen als een economisch waardeoordeel, wat echter geen afbreuk doet aan de voorname bijdrage die het kleine Bodegem zich eeuwenlang heeft getroost in dienst van de eruditie.

²⁰ RA Leuven, Schepengriffie 51-2/808, fol. 153r.

²¹ AAM, Kapittel nr. 32, Canonici Graduati I nr.135 (voor pachter Philips de Pauw) en 137 (voor pachters Schoonjans voor de periode 1733-1790).